

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-51>

УДК 332.1

СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ГРОМАД В КОНТЕКСТІ COVID-19 ¹

ESSENCE AND COMPONENTS COMMUNITY RESILIENCE IN THE CONTEXT OF COVID-19

Пахненко Олена Михайлівна
кандидат економічних наук, доцент,
Сумський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4703-4078>

Pakhnenko Olena
Sumy State University

У статті здійснено систематизацію підходів до дефініції резильєнтності громади, визначені її специфічні риси та ідентифіковані основні складові формування резильєнтності громади в умовах пандемії COVID-19. Виокремлено 4 основні аспекти розгляду категорії «резильєнтність громади», а саме як атрибуту громади; як процесу зміни стану громади; як адаптації, збереження стійкого стану громади; та як зміцнення і розвитку у відповідь на фактор ризику. Визначені специфічні риси резильєнтності громади, а саме: 1) фактори ризику можуть мати як зовнішнє, так і внутрішнє походження; 2) громада характеризується визначеними географічними межами, соціальним та політичним устроєм; 3) рівень резильєнтності громади позначається на резильєнтності її мешканців, рівні і якості їх життя. Розглянуто етапи теоретичної моделі резильєнтності громади, ідентифіковано основні складові резильєнтності громади, до яких віднесено соціальний капітал, економічний розвиток, людський капітал, фізичні ресурси, а також географічне положення, та розглянуто зазначені складові у призмі пандемії COVID-19.

Ключові слова: резильєнтність, територіальна громада, пандемія, COVID-19, резильєнтність громади, складові резильєнтності.

The aim of the article is to systematize scientific approaches to defining the essence of resilience in relation to the community, identifying its specific features, as well as the main components of the formation of resilience of the community in the context of COVID-19. The study was conducted on the basis of analysis and systematization of approaches presented in Ukrainian and foreign scientific papers. According to the results of the study, it is determined that the interpretation of the term "community resilience" is carried out from the standpoint of the following 4 approaches: resilience as an attribute of the community; resilience as a process of changing the state of the community; resilience as adaptation and preservation of a stable state of the community; resilience as community strengthening and development in response to a risk factor. Since the term "resilience" can be used to describe certain objects or entities (individuals, community, society in general, political or other institutions), the article identifies specific features of community resilience, namely: 1) risk factors may have as external origin, and be determined by certain internal impulses; 2) the community is characterized by certain geographical boundaries, social and political system; 3) the level of resilience of the community affects the resilience of its members, the level and quality of their lives. The article considers the theoretical model of community resilience, which is implemented in 4 stages: realization of the risk factor; activation of protective factors and vulnerabilities; interaction between protective factors and vulnerabilities; and the result is resilience or maladaptation of the community. Based on the generalization of existing approaches, the main components of community resilience have been identified, which include social capital, economic development, human capital, physical resources, and geographical location. The role of these components is characterized in terms of the formation of resistance in a COVID-19 pandemic. The results of the study are the basis for further assessment of the level of resilience of communities in terms of selected components and the development of ways to improve the resilience.

Keywords: resilience, local community, pandemic, COVID-19, community resilience, components of resilience.

¹ Виконано в рамках науково-дослідної теми «Соціально-економічне відновлення після COVID-19: моделювання наслідків для макроекономічної стабільності, національної безпеки та резильєнтності громад» (№ д/р 0122U000778), що фінансується за рахунок коштів державного бюджету.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток суспільства характеризується, з одного боку, зростанням кількості та масштабності соціальних, політичних, екологічних, економічних та інших ризиків, а з іншого боку – розширенням спектру інструментів для управління даними ризиками. Вагоме місце у теоретико-методологічному обґрунтуванні здатності суб'єктів (установ, людей, громад) зберігати стійкість і долати негативний вплив зовнішніх чи внутрішніх загроз, займає дослідження їх резильєнтності. Глобальна пандемія, пов'язана із поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, стала основним тригером нової хвилі зацікавлення у вивченні резильєнтності особистості, громади, системи охорони здоров'я, а також національної резильєнтності. Враховуючи збільшення автономії місцевих громад в Україні, у тому числі їх фінансової самостійності, дослідження резильєнтності саме на рівні місцевих громад набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на значну популярність дослідження резильєнтності у міжнародній практиці, в українських наукових працях дана категорія розглядається переважно в аспекті вивчення психологічного здоров'я. Цей напрямок набув розвитку в роботах Грішина Е. О., Лазос Г. П. [2], Ларіної Т. О., Титаренко Т. М., Хамініч О. М. та інших. Дослідженню національної резильєнтності і резильєнтності системи охорони здоров'я присвячені праці Білінської М. М., Корольчук О. Л. [1] тощо.

Що ж стосується резильєнтності громади, то даний аспект є недостатньо освітленим у вітчизняній науковій літературі. Натомість у зарубіжних публікаціях резильєнтність громади є досить ґрунтовно дослідженим напрямком. Зокрема, варто відмітити праці Фан Ю. (Fan Y.), Лю Х. (Lyu X.) [4], Фолкнер Л. (Faulkner L.), Браун К. (Brown K.), Куїнн Т. (Quinn T.) [5], Менг Б. (Meng B.), Лі Н. (Li N.), Фанг Д. (Fang D.) [8], Патель С. (Patel S.), Роджерс М. (Rogers M.), Амлот Р. (Amlôt R.), Рубін Г. (Rubin G.) [10] та інших. Окрему увагу варто приділити працям науковців, які досліджували резильєнтність громади в аспекті поширення хвороби Covid-19, зокрема Фенхія З. (Fenxia Z.) [6], Мензіс Й. (Menzies J.), Расковіц М. (Raskovic M.) [9], Валінежад Дж. (Valinejad J.), Гуо Дж. (Guo Zh.), Чо Ж.-Г. (Cho J.-H.), Чен І.-Р. (Chen I.-R.) [11] тощо.

Отже, на сьогоднішній день теоретичні та методологічні аспекти формування і оцінювання резильєнтності громад до впливу різ-

них факторів ризику, у тому числі пандемії COVID-19, є недостатньо вивченими у вітчизняній літературі. Це залишає великий пробіл у формуванні механізмів адаптації і оцінюванні рівня резильєнтності місцевих громад в Україні.

Метою статті є систематизація підходів до визначення сутності резильєнтності по відношенню до громади, виявлення її специфічних рис, а також ідентифікація основних складових формування резильєнтності громади в контексті Covid-19.

Виклад основного матеріалу. Термін «резильєнтність» має багато різнопланових тлумачень, адже є застосовуваним у різних сферах діяльності і напрямках наукових досліджень. Початково даний термін походить із фізики, де застосовується у прямому значенні, тобто як здатність матеріалів відновлювати свою форму після деформації. У інших науках резильєнтність використовується скоріше у метафоричному сенсі. Наприклад, у психології резильєнтність (або резилієнс) означає стресостійкість або життєстійкість особистості. У минулому столітті термін резильєнтність став активно застосовуватися у медичних науках, психології, екології, а протягом останніх десятиліть значно поширився також і в економічних, соціальних і політичних науках. Цікавість до даного поняття була викликана зростаючою нестабільністю політичних систем, світовими масштабами фінансових криз, зростанням ризиків виникнення стихійних лих і глобальної зміни клімату. Таким чином, на сьогоднішній день поняття резильєнтності має міждисциплінарний характер, об'єднуючи різні аспекти природничих та суспільних наук.

Термін «резильєнтність» може використовуватися для характеристики певних об'єктів (в екології, фізиці) або суб'єктів – окремої особи, громади, суспільства загалом, політичних чи інших інституцій (у медицині, психології, економіці, соціології тощо). Застосування даного поняття по відношенню до громади вперше з'явилося у 2000 році у публікації Джудіт С. Куліг (Judith S. Kulig), присвяченій розвитку медичної допомоги у громаді [7].

Поширені на сьогоднішній день підходи до трактування поняття «резильєнтність громади» можна згрупувати за наступними основними напрямками [3; 10]:

– резильєнтність як атрибут (здатність) громади: «здатність громади протистояти зовнішнім потрясінням її соціальної інфраструктури»;

– резильєнтність як процес зміни стану громади: «здатність динамічно пристосовуватися та позитивно адаптуватися до несприятливих сил або впливів, а потім виходити в позитивний функціональний стан»;

– резильєнтність як адаптація, збереження стійкого стану: «здатність адаптуватися до небезпеки, вживаючи заходів для досягнення та підтримки прийнятного рівня функцій і структури громади»;

– резильєнтність як зміцнення, розвиток у відповідь на фактор ризику: «здатність громади передбачати ризики, готуватися до них, реагувати на них і швидко відновлюватися завдяки виживанню, адаптації, еволюції та зростання на основі досвіду минулих катастроф та їх наслідків».

У широкому розумінні резильєнтність будь-якої системи є сукупністю таких рис як здатність до абсорбції ризику, адаптації та відновлення [8]. Здатність до абсорбції ризику означає можливість системи нівелювати ризик, тобто протистояти впливу. Здатність до адаптації – це можливість системи змінюватися для пристосування до нових умов та вимог середовища. У свою чергу, здатність до відновлення – це можливість системи приходити до балансу.

При характеристиці резильєнтності саме з позиції громади, дане поняття набуває декількох специфічних рис. По-перше, фактори ризику, які викликають збурення і захисну реакцію в громаді можуть мати як зовнішнє походження (стихійні лиха, фінансові кризи, політичні конфлікти тощо), так і зумовлюватися певними внутрішніми імпульсами (внутрішньою нестійкістю громади). По-друге, громада, на відміну від окремої особистості, є утворенням, яке характеризується визначеними географічними межами, певним соціальним та політичним устроєм, рівнем економічного розвитку тощо. Деякі із зазначених

особливостей є незмінними (як географічне розташування) або не піддаються швидкій трансформації, однак від них залежить реакція громади на фактори ризику і, відповідно, її резильєнтність. По-третє, центральне місце в громаді займає людина, а рівень резильєнтності громади позначається на резильєнтності її мешканців, рівні і якості їх життя [8].

Проводячи паралелі реакції громади на дію факторів ризику із реакцією окремої особистості, можемо виокремити 4 етапи в теоретичній моделі резильєнтності громади (рис. 1).

Включення моделі резильєнтності починається із суттєвого порушення відносно стабільного порядку функціонування громади внаслідок реалізації певного фактору ризику. Як приклад, таким фактором може бути стихійне лихо, політична криза, техногенна аварія, епідемія хвороби тощо. Фактори ризику, з одного боку, активізують захисну реакцію громади, що підтримується її сильними сторонами, але з іншого боку – посилюють негативний прояв її слабких сторін (факторів вразливості). Отже, третім етапом є взаємодія між захисними факторами та факторами вразливості, що виникли як реакція на певну шокуючу, надзвичайну подію. І результатом цієї взаємодії може бути або резильєнтність громади – її адаптація та відновлення до початкового або нового стабільного стану, або дезадаптація з подальшим поглибленням кризових явищ у цій громаді.

Окремі характеристики громад (економічний розвиток, інфраструктура, політичний устрій, комунікації, географічне розташування тощо) є тим підґрунтям, на якому формується їх резильєнтність. Водночас, у літературі можна зустріти різні погляди на ідентифікацію складових резильєнтності громади (табл. 1). Часто відмінності зумовлюються характером фактору ризику, по відношенню до якого досліджується резильєнтність громади.

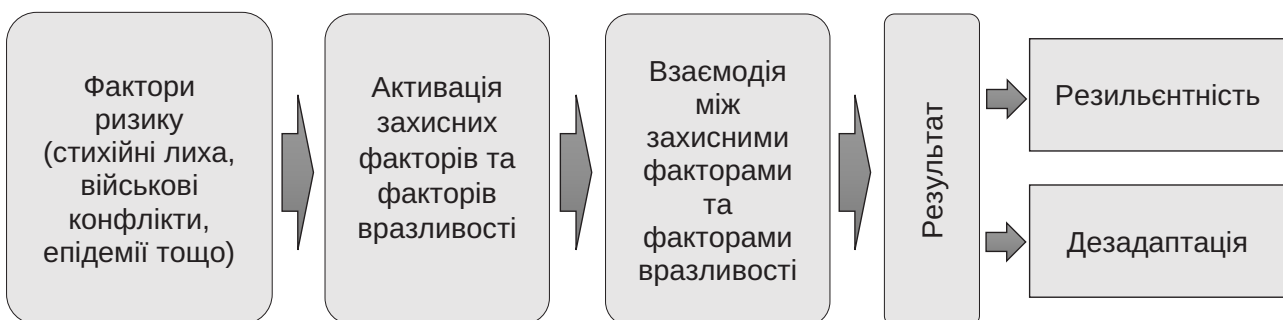

Рис. 1. Модель резильєнтності громади

Джерело: складено на основі [2]

Таблиця 1

Підходи до виокремлення складових резильєнтності громади

Автори, джерело	Складові резильєнтності громади
Фан Ю., Лю Х. [4]	<ul style="list-style-type: none"> – соціальний капітал – громадська активність – економічний стан – фізичні ресурси – системи підтримки – знання людей – державна підтримка
Фолкнер Л., Браун К., Куїнн Т. [5]	<ul style="list-style-type: none"> – прив'язаність до місця, громади – лідерство – мережі комунікацій – згуртованість та ефективність громади – знання та навчання
Менг Б., Лі Н., Фанг Д. [8]	<ul style="list-style-type: none"> – людський капітал – управлінські ресурси – економічні ресурси – фізичні ресурси – соціальні ресурси
Мензіс Й., Расковіц М. [9]	<ul style="list-style-type: none"> – географія та ресурси фізичного оточення – економічний капітал – соціальний капітал та інституції – культурний капітал – лідерство

Джерело: складено автором на основі [4; 5; 8; 9]

Отже, найчастіше серед складових забезпечення резильєнтності громади дослідники зазначають соціальний капітал, економічний розвиток, людський капітал та фізичні ресурси. Людський капітал (знання, лідерство) є складовою, яка об'єднує характеристики ефективного управління і організації громади, використання минулого досвіду для запобігання та мінімізації негативних наслідків ризику, застосування знань для запровадження змін і розвитку громади в нових умовах. Соціальний капітал (соціальні ресурси, ефективність громади) є однією з базових складових резильєнтності саме громади, адже стосується згуртованості людей, їх здатності діяти разом, підтримувати рішення громади. В контексті COVID-19 ця складова проявилася у самоорганізації громад для взаємопідтримки, волонтерської допомоги вразливим верствам населення, прийняття і виконання членами громади заходів мінімізації ризику (соціальне дистанціювання, носіння масок тощо). Не менш важливою є достатність фізичних ресурсів та сформованість необхідної інфраструктури. Під час пандемії Covid-19 резильєнтність за даною складовою визначалася наявністю у громади достатньої кількості лікарень та ліжко-місць, апаратів ШВЛ тощо. І, безперечно, резильєнтність громади не може бути досягнута без

фінансово-економічної складової, яка означає достатню забезпеченість громади власними фінансовими ресурсами для подолання наслідків ризику та забезпечення майбутнього економічного розвитку. Серед складових резильєнтності громади іноді зазначають також географічне розташування, особливо це актуально для ризиків стихійних лих. Щодо пандемії COVID-19, то ця складова спрацювала у підвищення резильєнтності тих громад і навіть країн, які є географічно ізольованими від інших та мають низькі показники міграційного руху населення.

Висновки. Криза, викликана пандемією COVID-19, мала негативні наслідки соціального, психологічного, економічного та інституційного характеру і за усіма зазначеними параметрами випробувувала місцеві громади на їх здатність відреагувати на нові виклики, адаптуватися і відновити баланс. Спроможність громади досягти таких результатів у протистоянні пандемії COVID-19 визначається рівнем їх резильєнтності. У свою чергу, резильєнтність залежить від наявності у громади, насамперед, соціального, економічного, людського та фізичного капіталу. Оцінювання рівня резильєнтності громад за виокремленими складовими та шляхи його підвищення є перспективним напрямком подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Корольчук О.Л. Характеристики резильєнтності системи охорони здоров'я: міжнародний досвід для України. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2021. № 23. С. 35–41. DOI: <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2021.23.6>.
2. Лазос Г.П. Теоретико-методологічна модель резильєнтності як основа побудови психотехнології її розвитку. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2019. № 2-3 (17). С. 77–89. DOI: <https://doi.org/10.31108/2.2019.3.17.9>.
3. Definitions of Community Resilience: An Analysis. Community & Regional Resilience Institute. 2013. 14 p. URL: <https://s31207.pcdn.co/wp-content/uploads/2019/08/Definitions-of-community-resilience.pdf>.
4. Fan Y., Lyu X. Exploring Two Decades of Research in Community Resilience: A Content Analysis Across the International Literature. *Psychology Research and Behavior Management*. 2021. № 14. P. 1643–1654. DOI: <https://doi.org/10.2147/PRBM.S329829>.
5. Faulkner L., Brown K., Quinn T. Analyzing community resilience as an emergent property of dynamic social-ecological systems. *Ecology and Society*. 2018. № 23(1). P. 24. DOI: <https://doi.org/10.5751/ES-09784-230124>.
6. Fenxia Z. The community resilience measurement throughout the COVID-19 pandemic and beyond – an empirical study based on data from Shanghai, Wuhan and Chengdu. *International journal of disaster risk reduction: IJDRR*. 2022. № 67, 102664. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2021.102664>.
7. Kulig J. C. Community resiliency: The potential for community health nursing theory development. *Public Health Nursing*. 2000. № 17(5). P. 374–385. DOI: <https://doi.org/10.1046/j.1525-1446.2000.00374.x>.
8. Meng B., Li N., Fang D. Attributes, challenges and future directions of community resilience. *Frontiers of Engineering Management*. 2018. № 5(3). P. 307–323. DOI: <https://doi.org/10.15302/J-FEM-2018030>.
9. Menzies J., Raskovic M. Taming COVID-19 through Social Resilience: A Meta-Capability Policy Framework from Australia and New Zealand. *AIB Insights*. 2020. № 20(3). DOI: <https://doi.org/10.46697/001c.18165>.
10. Patel S. S., Rogers M. B., Amlôt R., Rubin G. J. What Do We Mean by 'Community Resilience'? A Systematic Literature Review of How It Is Defined in the Literature. *PLoS currents*. 2017. № 9. DOI: <https://doi.org/10.1371/currents.dis.db775aff25efc5ac4f0660ad9c9f7db2>.
11. Valinejad J., Guo Zh., Cho J.-H., Chen I.-R. Measuring Community Resilience During the COVID-19 based on Community Wellbeing and Resource Distribution. *medRxiv*. 2022. 2022.05.23.22275454. DOI: <https://doi.org/1.1101/2022.05.23.22275454>.

REFERENCES:

1. Korolchuk, O. L. (2021). Kharakterystyky rezylientnosti systemy okhorony zdorovia: mizhnarodnyi dosvid dlia Ukrainy [Resilience characteristics of the health care system: international experience for Ukraine]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini – Public administration in Ukraine*. 23, 35–41. DOI: <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2021.23.6>. (in Ukrainian)
2. Lazos, H. P. (2019). Teoretyko-metodolohichna model rezylientnosti yak osnova pobudovy psyhotekhnolohii yii rozvytku [Theoretical and methodological model of resilience as a basis for constructing psychotechnology of its development]. *Orhanizatsiina psykhologhiia. Ekonomichna psykhologhiia – Organizational psychology. Economic psychology*. 2–3(17), 77–89. DOI: <https://doi.org/10.31108/2.2019.3.17.9>. (in Ukrainian)
3. Community & Regional Resilience Institute (2013). Definitions of Community Resilience: An Analysis. 14 p. Available at: <https://s31207.pcdn.co/wp-content/uploads/2019/08/Definitions-of-community-resilience.pdf>.
4. Fan, Y., & Lyu, X. (2021). Exploring Two Decades of Research in Community Resilience: A Content Analysis Across the International Literature. *Psychology Research and Behavior Management*. 14, 1643–1654. DOI: <https://doi.org/10.2147/PRBM.S329829>.
5. Faulkner, L., Brown, K., & Quinn, T. (2018). Analyzing community resilience as an emergent property of dynamic social-ecological systems. *Ecology and Society*. 23(1), 24. DOI: <https://doi.org/10.5751/ES-09784-230124>.
6. Fenxia, Z. (2022). The community resilience measurement throughout the COVID-19 pandemic and beyond – an empirical study based on data from Shanghai, Wuhan and Chengdu. *International journal of disaster risk reduction: IJDRR*. 67, 102664. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2021.102664>.
7. Kulig, J. C. (2000). Community resiliency: The potential for community health nursing theory development. *Public Health Nursing*. 17(5), 374–385. DOI: <https://doi.org/10.1046/j.1525-1446.2000.00374.x>.
8. Meng, B., Li, N., & Fang, D. (2018). Attributes, challenges and future directions of community resilience. *Frontiers of Engineering Management*. 5(3), 307–323. DOI: <https://doi.org/10.15302/J-FEM-2018030>.
9. Menzies, J., & Raskovic, M. (2020). Taming COVID-19 through Social Resilience: A Meta-Capability Policy Framework from Australia and New Zealand. *AIB Insights*. 20(3). DOI: <https://doi.org/10.46697/001c.18165>.

10. Patel, S. S., Rogers, M. B., Amlôt, R., & Rubin, G. J. (2017). What Do We Mean by 'Community Resilience'? A Systematic Literature Review of How It Is Defined in the Literature. *PLoS currents*. 9. DOI: <https://doi.org/10.1371/currents.dis.db775aff25efc5ac4f0660ad9c9f7db2>.
11. Valinejad, J., Guo, Zh., Cho, J.-H., & Chen, I.-R. (2022). Measuring Community Resilience During the COVID-19 based on Community Wellbeing and Resource Distribution. *medRxiv*. 2022.05.23.22275454. DOI: <https://doi.org/10.1101/2022.05.23.22275454>.